

2022 M. RUGPJŪČIO 19 D.

Lietuvos kaimo plėtros 2014-2020 m. programos priemonių įtakos didinant ūkių gyvybingumą ir visų tipų žemės ūkio veiklos konkurencingumą ir skatinant inovacines ūkio technologijas tyrimas

TYRIMO SANTRAUKA

Paslaugos atliktos Žemės ūkio ministerijos užsakymu pagal 2021 m. gruodžio 13 d. sutartį Nr. 8P-21-190. Finansuojama Lietuvos kaimo plėtros 2014-2020 m. kaimo plėtros programos techninės pagalbos lėšomis.

Tyrimo tikslas ir uždavinys. Atlikto tyrimo tikslas – įvertinti priemonių, prisidedančių prie Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos (toliau – KPP) 2-o prioriteto „Didinti ūkių perspektyvumą ir visų tipų žemės ūkio veiklos konkurencingumą visuose regionuose, taip pat skatinti inovacines ūkių technologijas ir tvarų miškų valdymą“ įgyvendinimo, indėlį, siekiant didinti žemės ūkio ir miškininkystės sektorių gyvybingumą ir konkurencingumą bei skatinti inovacines ūkių technologijas ir pateikti rekomendacijas dėl efektyvaus ir veiksmingo ES paramos panaudojimo. Siekiant pagrindinio vertinimo tikslo, įgyvendintas pagrindinis vertinimo uždavinys – įvertinti KPP įtaką, siekiant 2-o prioriteto tikslų.

Vertinimo objektas. Atlikto tyrimo objektą sudarė priemonės, tiesiogiai ir netiesiogiai prisidedančios prie 2-o KPP prioriteto įgyvendinimo, ir, atitinkamai, prie ūkių gyvybingumo ir visų tipų žemės ūkio veiklos konkurencingumo didinimo bei inovacinių ūkio technologijų skatinimo 2014–2021 m. laikotarpiu. Tiesiogiai prie minėtų tikslų prisidedančios priemonės apėmė 2-o KPP prioriteto tikslinių sričių 2A „Visų ūkių ekonominės veiklos rezultatų gerinimas ir palankesnių sąlygų ūkių restruktūrizavimui ir modernizavimui sudarymas, visų pirma siekiant intensyvinti dalyvavimą rinkoje ir orientavimą, taip pat žemės ūkio įvairinimą“, 2B „Palankesnių sąlygų sudarymas reikiamos kvalifikacijos ūkininkams pradėti veiklą žemės ūkio sektoriuje ir visų pirma kartų kaitos palengvinimui“ bei 2C „Miškininkystės ekonominės vertės didinimas ir miško plotų plėtra“ investicijas, o netiesiogiai – kitų KPP prioritetų investicinė ir plotinė parama, BŽŪP I-o ramsčio bei nacionalinio biudžeto parama. Atsižvelgiant į didelį tyrimo objektą ir ribotą laiką tyrimui atlikti, didžiausias dėmesys tyrime buvo skiriamas tiesiogiai prie 2-o KPP prioriteto įgyvendinimo prisidedančių investicijų analizei, o netiesiogiai prisidedančių prie 2-o KPP prioriteto įgyvendinimo investicijų analizė buvo atlikta tik tiek, kiek buvo reikalinga siekiant atskleisti 2-o KPP prioriteto investicijų kompleksiskumą ir administracinės paramos tiekimo sistemos efektyvumą siekiant 2-o KPP prioriteto tikslų. Žemiau lentelėje yra pateikiamas analizuotų 2-o KPP prioriteto investicijų mastas.

INVESTICIJOS	VISŲ INVESTICIJŲ MASTAS (EUR) (2014–2021 m.)	INVESTICIJŲ (VIEŠŲJŲ) MASTAS FINANSUOJAMAS NACIONALINĖMIS IR EŽŪFKP LĖŠOMIS (EUR) (2014–2021 m.)
M01 „Žinių perdavimas ir informavimo veikla“	5 561 974	5 556 743
M01.1 „Parama profesiniam mokymui ir įgūdžiams įgyti“	2 251 173	2 245 932
M01.2 „Parama parodomiesiems projektams ir informavimo veiklai“	3 310 801	3 310 811
M02 „Konsultavimo paslaugos, ūkio valdymo ir ūkininkų pavadavimo paslaugos“	1 820 034	1 820 034
M02.1 „Konsultavimo paslaugos, ūkio valdymo ir ūkininkų pavadavimo paslaugos“	1 820 034	1 820 034
M04 „Investicijos į materialųjį turtą“	851 352 668	461 137 061
M04.1 „Parama investicijoms į žemės ūkio valdas“	763 090 128	391 203 628
M04.3.1 „Parama žemės konsolidacijai“	2 704 293	2 704 293
M04.3.2 „Parama žemės ūkio vandentvarkai“	83 438 805	65 765 637
M04.3.3 „Parama miškų infrastruktūrai gerinti“	2 119 442	1 463 503
M06 „Ūkio ir verslo plėtra“	110 286 165	107 002 715
M06.1 „Parama jaunųjų ūkininkų įsikūrimui“	55 164 656	52 582 946
M06.3 „Parama smulkiesiems ūkiams“	55 121 509	54 419 769
M08 „Investicijos į miško plotų plėtrą ir miškų gyvybingumo gerinimą“	27 390 466	9 843 849
M08.6 „Investicijos į miškininkystės technologijas“	27 390 466	9 843 849
M16 „Bendradarbiavimas“	19 971 588	15 861 657
M16.1 „Parama EIP veiklos grupėms kurti ir jų veiklai vystyti“	4 100 004	3 477 905
M16.3 „Parama smulkių ūkio subjektų bendradarbiavimui“	9 683 834	6 217 964
M16.4 „Parama trumpoms tiekimo grandinėms ir vietos rinkoms skatinti vietos lygmeniu“	56 983	35 021
M21 „Išimtinė laikina parama ūkininkams ir MVĮ, kuriuos paveikė COVID-19 krizė“	6 130 767	6 130 767
Iš viso	1 016 382 895	60 122 2059

2-o KPP prioriteto visų (viešųjų ir privačių) investicijų mastas siekė daugiau nei 1 mlrd. Eur (1 016 382 895 Eur) 2014–2021 m. laikotarpiu. Pagal 2A tikslinę sritį iš viso buvo įgyvendinti 6 089 modernizacijos (veiklos sritis M04.1) projektai, kuriuos įgyvendino 4 616 unikalių paramos gavėjų (iš šių paramos gavėjų 4 286 jau yra baigę įgyvendinti investicinius projektus) 2014–2021 m. laikotarpiu. Pagal 2A tikslinę sritį buvo remiami smulkūs ūkiai (veiklos sritis M06.3). Veiklos srities M06.3 investicijų dėka iš viso buvo paremti 5 176 projektai, kuriuos įgyvendino 5 120 unikalių paramos gavėjų (2 698 paramos gavėjai jau yra baigę įgyvendinti projektus) 2014–2021 m. laikotarpiu. Į bendradarbiavimo skatinimą nukreiptomis investicijomis paremta 90 projektų, kuriais skatinamas smulkių ūkių bendradarbiavimas (veiklos sritis M16.3 investicijos). Siekiant 2B tikslinės srities tikslų skirta parama jaunųjų ūkininkų įsikūrimui – veiklos srities M06.1 investicijos, kurių lėšomis buvo paremti 2 097 jaunieji ūkininkai (iš kurių 1 077 jau yra baigę įgyvendinti investicinius projektus) 2014–2021 m. laikotarpiu. 2C+ tikslinės srities prioritetus daugiausiai stengėsi atliepti veiklos srities M08.6 investicijos, kurių dėka buvo paremta 168 miškininkystės technologijų diegimo projektai 2014–2021 m. laikotarpiu. Vertinant investicijų pasiskirstymą pagal paramos sektorius, daugiausiai lėšų (tiek privačių, tiek viešųjų) buvo skirta gyvulininkystės sektoriui (daugiau nei 449 mln. Eur). Reikšminga investicijų dalis teko augalininkystės sektoriui – daugiau nei 337 mln. Eur. Parama kitiems sektoriams buvo mažesnė (daržininkystės kiek daugiau nei 66 mln. Eur, sodininkystė – 8,8 mln. Eur, miškininkystė – daugiau nei 27 mln. Eur).

2-o KPP prioriteto investicijos taip pat buvo nukreiptos į infrastruktūros plėtrą. Daugiausiai infrastruktūrinių investicijų buvo įgyvendinta pagal M04.3.2 veiklą „Parama žemės ūkio vandentvarkai“ – iš viso paremti 288 vandentvarkos projektai, kurių metu iš viso investuota daugiau nei 80 mln. Eur 2021 m. laikotarpiu. Prie miškų infrastruktūros prisidėjo 19 projektų, kurių investicinės išlaidos siekė šiek tiek daugiau nei 2 mln. Eur. Į žemės konsolidavimą buvo investuota 2,7 mln. Eur. Šių investicijų dėka buvo įgyvendinti 5 žemės konsolidacijos projektai.

Vertinimo metodai. Pagrindiniai šiame tyrime taikyti kokybiniai metodai apėmė **strateginių dokumentų, antrinių šaltinių, pusiau struktūruotų interviu bei anketinių apklausų medžiagos analizę. Strateginių dokumentų analizė** buvo pasitelkta siekiant surinkti informaciją apie analizuojamų investicijų įgyvendinimo kontekstą bei užsibrėžtus tikslus. **Antrinių šaltinių analizė** suformavo tyrimo metodologinį pagrindą, leido papildyti kiekybinę analizę kokybinėmis išvalgomis bei padėjo formuoti tyrimo išvadas ir rekomendacijas. **Interviu surinkta medžiaga** leido papildyti kiekybinę analizę kokybinėmis išvalgomis, padėjo formuoti tyrimo išvadas ir rekomendacijas¹. **Anketinės apklausos** buvo atliktos didžiausių investicijų² atžvilgiais ir apklausų medžiagos analizė leido pamatuoti analizuojamų investicijų poveikį kiekybinės analizės neapčiuopiamiems paramos gavėjų ūkinės veiklos aspektams: produkcijos kokybei, įvairovei, atlyginimų dydžiui, aplinkosauginiams tvarumo aspektams, inovacijų raidai, bendradarbiavimo plėtrai³. Anketinės apklausos taip pat leido papildyti kiekybinę analizę kokybinėmis išvalgomis dėl analizuojamų investicijų savaimingumo efekto pasireiškimo bei paramos gavėjų (ne)atsparumo COVID–19 pandemijos padariniams.

Kiekybiniai tyrimo metodai apėmė **KPP programos ir projektų rezultatyvumo analizę, kontrafaktinio poveikio vertinimą, mikro lygmens duomenų ekstrapoliavimo bei socio-ekonominių rodiklių analizę. Programos rezultatyvumo analizė** leido pamatuoti analizuojamų 2-o KPP prioriteto investicijų įgyvendinimo sėkmingumą tikslinių sričių produktų ir tikslo rodiklių atžvilgiu. **Projektų rezultatyvumo**

¹ Iš viso buvo atlikta 14 interviu su socialiniais partneriais, ŽŪM ir NMA atstovais bei inovacijų srities ekspertais.

² Veiklos sritys / veiklos M04.1, M06.1, M06.3, M04.3.2, M08.6, M16.3.

³ Didžiausių pagal investicijų mastą bei paramos gavėjų skaičių veiklos sričių M04.1, M06.1 bei M06.3 atvejais apklausos buvo reprezentatyvios. Veiklos sričių M04.1 bei M06.3 atvejais atsakymų paklaida siekė 5 proc., veiklos srities M06.1 – 10 proc. Svarbu pastebėti, kad nereprezentatyvių apklausų rezultatų tendencijos iš esmės atitiko reprezentatyvių apklausų.

analizė leido pamatuoti, kaip sekėsi paramos gavėjams ir (ar) paramos tikslinėms grupėms įgyvendinti savo užsibrėžtus ekonominio rezultatyvumo gerinimo tikslus (faktinės pasiektų rodiklių reikšmės buvo dalijamos iš planinių rodiklių reikšmių). Projektų rezultatyvumo atveju taip pat buvo analizuojamas rodiklių pasiekimo efektyvumas, t.y. apskaičiuojama, kiek viešųjų investicijų buvo skirta siekiant sukurti vieną analizuojamo rodiklio vienetą (pavyzdžiui, faktinis grynasis pelnas yra padalinamas iš viešųjų investicijų ir taip identifikuojama, kiek viešųjų investicijų kainavo siekiant sukurti vieną grynojo pelno eurą paramą gavusiame subjekte)⁴. **Kontrafaktinio poveikio vertinimo analizė** buvo taikoma didžiausios (pagal investicijų apimtį bei paramos gavėjų skaičių) veiklos srities M04.1 atveju. Šis metodas leido apskaičiuoti grynąją modernizacijos investicijų poveikį paramą gavusioms valdoms, lyginant pastarųjų valdos ekonominio dydžio (*toliau – VED*) raidą su paramos negavusių, identiškų valdų raida, o taip pat sustiprinti projektų rezultatyvumo analizę. **Mikro lygmens duomenų ekstrapoliavimo analizė** leido apskaičiuoti veiklos srities M04.1 indėlį į darbo našumo žemės ūkyje didėjimą bei didžiausių 2A tikslinės srities investicijų (veiklos sritys M04.1, M06.3 bei M16.3) indėlį į žemės ūkio gamybos veiksnių pajamų bei žemės ūkio verslo pajamų didėjimą. **Socio-ekonominės rodiklių analizės metodo** taikymas buvo dvejopas. Viena vertus, kiekvienos 2-o KPP prioriteto tikslinės srities BSVS konteksto rodiklių analizės gretinimas su anksčiau atlikta investicijų analize leido identifikuoti, ar konkrečios problemos ir (ar) poreikiai ir (ar) tikslai atitinkamose tikslinėse srityse buvo atliepti įgyvendintų investicijų.

Antra vertus, socio-ekonominių rodiklių pagrindu buvo suformuotas **konkurencingumo indeksas**, kuris leido palyginti Lietuvos žemės ūkio konkurencingumo ir konkurencingumą lemiančių veiksnių raidą su kitomis ES valstybėmis 2014–2021 m. laikotarpiu⁵. Konkurencingumo indeksas buvo sudarytas iš trijų dimensijų: **ūkininkavimo tvarumo** (ši dimensija buvo skaidoma į atskirus ūkininkavimo tvarumo ir ūkininkavimo praktikos), **ūkininkavimo veiklos konkurencingumo išteklių** (ši dimensija buvo papildomai skaidoma į atskirus sub-indeksus (materialinės bazės, ūkininkavimo sąlygų bei žmogiškųjų išteklių) bei **ūkininkavimo veiklos konkurencingumo rezultatyvumo** dimensijų. Atskirų rodiklių reikšmingumas ir įtaka (svoriai) kiekvieno sub-indekso, dimensijos ir galutinio indekso reikšmei buvo apskaičiuota taikant pagrindinių komponentų analizę (*angliškai – principal component analysis*). Apskaičiavus kiekvieno sub-indekso, dimensijos ir bendro indekso reikšmes Lietuvoje ir kitose ES valstybėse, Lietuvos rezultatyvumas buvo lyginamas su kitų ES valstybių rezultatyvumu. Tai leido nustatyti Lietuvos pozicija pagal kiekvieną sub-indeksą, dimensiją ir galutinį indeksą ES kontekste.

Vertinimo požiūris. Tyrime analizuojamų investicijų atžvilgiu buvo taikomas kompleksinis požiūris. Pirmiausia 2-o KPP prioriteto investicijos buvo analizuojamos žemiausiame mikro lygmenyje. **Šiame analizės etape buvo tiriama 2-o KPP prioriteto investicijų įgyvendinimo sėkmingumas tikslinių sričių produktų ir tikslo rodiklių atžvilgiu bei tiriama, kaip ir kokia apimtimi analizuojamos investicijos prisidėjo prie tikslinių grupių ir paramos gavėjų ekonominių veiklos rezultatų gerinimo žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuose.**

Antrame analizės etape buvo tiriama kaip ir koku mastu 2-o KPP prioriteto investicijos prisidėjo prie įvairių socio-ekonominių rodiklių gerinimo Lietuvos žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuose. **Šiame etape buvo įvertinta, ar konkrečios problemos ir (ar) poreikiai ir (ar) tikslai 2-o KPP prioriteto tikslinėse srityse buvo atliepti įgyvendintų investicijų, o taip pat įvertintas investicijų indėlis į**

⁴ Svarbu pastebėti, kad toks efektyvumo paskaičiavimas neapčiuopia grynojo investicijų poveikio bei grynojo investicijų įgyvendinimo efektyvumo. Pavyzdžiui, grynojo pelno ar kito rodiklio dydis gali priklausyti ne tik nuo investicijų sėkmingo įgyvendinimo, tačiau ir nuo įvairių aplinkos veiksnių: konkrečių metų orų, rinkos situacijos supirkimo sektoriuje, energetinių išteklių kainų ir pan. Atsižvelgiant į tai, apskaičiuotame investicijų įgyvendinimo efektyvumo rodiklyje atsispindi ne tik pačių investicijų įtaką rodikliui, tačiau ir kitų veiksnių poveikis, kuris gali influuoti arba defliuoti grynąją investicijų efektyvumą.

⁵ Visi indekse naudoti Lietuvos bei kitų ES valstybių rodikliai yra lengvai prieinami ŪADT, BŽŪP stebėsenos bei EUROSTAT duomenų bazėse.

bendradarbiavimo, inovacijų plėtrą, vertintas paramos gavėjų atsparumas COVID-19 pandemijai bei paramos teikimo sistemos indėlis siekiant 2-o KPP prioriteto tikslų.

Trečiame analizės etape buvo įvertinta, ar investicijų inicijuoti socio-ekonominės situacijos pokyčiai žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuje leido sukurti konkurencingumo proveržį ES lygmeniu.

Tyrimo rezultatai. Projektų rezultatyvumo analizė bei anketinių apklausų rezultatai parodė, kad 2-o KPP prioriteto investicijos buvo efektyvios siekiant išsikeltų 2-o KPP prioriteto tikslų. 2A tikslinės srities analizė parodė, kad BSVS produkto rodiklių pasiekimo lygis yra aukštas, o tai indikuoja, kad iki 2025 m. bus pasiektos planinės produkto rodiklių reikšmės. 2A tikslinės srities tikslo rodiklio („Žemės ūkio valdų, gaunančių paramą investicijoms į restruktūrizavimą ir modernizavimą, procentinė dalis“) analizė parodė, kad paremtų ūkio valdų skaičius taip pat yra aukštas (2,14 proc.), o tai atitinkamai leidžia tikėtis, kad iki 2025 m. bus pasiektos tikslinės srities tikslo rodiklių reikšmės (2,88 proc.). Atliktų anketinių apklausų bei projektų rezultatyvumo poveikio vertinimo rezultatai parodė, kad 2A tikslinės srities investicijos (veiklos sričių M04.1, M06.3, M16.3 investicijos) reikšmingai prisidėjo prie paramos gavėjų ekonominės veiklos rezultatyvumo gerinimo – absoliučios daugumos paramos gavėjų faktinės gamybos apimčių, grynojo pelno, pajamų lygio bei valdos ekonominio dydžio rodiklių reikšmės viršijo planines šių rodiklių reikšmes – šių ekonominių veiklos rodiklių rezultatyvumas siekė daugiau nei 100 proc. Reikšminga dalis (40 proc. ir daugiau) paramos gavėjų taip pat teigė, kad 2A tikslinės srities investicijos turėjo reikšmingą indėlį produkcijos asortimento, produkcijos kokybės bei darbo užmokesčio raidai.

Detalesnė didžiausios veiklos srities M04.1 projektų rezultatyvumo analizė atskleidė, kad nors didžiausias projektų rezultatyvumas stebimas vidutinių bei smulkių ūkių grupėse⁶ (aukščiausias rezultatyvumas daugelio rodiklių atveju stebimas vidutinių dydžių ūkiuose (gamybos apimčių – 171 proc., grynojo pelno – 119 proc., smulkūs ūkiai pirmauja pagal pardavimo pajamų rezultatyvumą – 163 proc., o dideli ūkiai pagal valdos ekonominio dydžio rodiklio rezultatyvumą – 178 proc.), didelių ūkių grupėje parama yra panaudojama efektyviausiai (t.y. reikia mažiausiai viešosios paramos lėšų, kad būtų sugeneruotas vienas konkretaus rodiklio vienetas). Pavyzdžiui, visų ūkių vidutinis efektyvumas grynojo pelno, išreikšto eurai, pardavimo pajamų, išreikštų eurai, bei valdos ekonominio dydžio, išreikšto eurai, rodiklių atvejais atitinkamai siekia 2,59 Eur, 0,78 Eur, 0,10 Eur bei 0,10 Eur. Didelių ūkių efektyvumas šių rodiklių atvejais atitinkamai siekia 1,42 Eur, 0,46 Eur, 0,06 Eur bei 0,06 Eur. Mažiausias efektyvumas stebimas tarp smulkių ūkių (atitinkamai 142,28 Eur, 6,89 Eur, 0,41 Eur bei 0,21 Eur). **Taigi, remiantis projektų rezultatyvumo analize galima teigti, kad dideli ūkiai yra patys efektyviausi, o smulkūs – mažiausiai efektyvūs (dideli ūkiai pasiekia aukščiausias projektinių rodiklių reikšmes su mažiausiu paramos kiekiu).**

Kontrafaktinio poveikio vertinimo rezultatai patvirtino projektų rezultatyvumo analizės rezultatus – didelių ūkių VED prieaugis dėl paramos yra didžiausias, smulkių – mažiausias, o tiek smulkių, tiek vidutinių, tiek didelių ūkių VED prieaugis yra teigiamas ir didesnis nei paramos negavusių ūkių. Aukštas didelių ūkių rezultatyvumas ir rezultatyvumo efektyvumas daugiausia paaiškintinas dideliu žemės ūkio paramos įsisavinimu ir masto ekonomijos efektais. Vertintojų atlikta analizė parodė, kad vienas didelis ūkis vidutiniškai gavo 651 088 Eur žemės ūkio paramos (įskaitant BŽŪP I-ojo ramsčio tiesiogines išmokas, investicinę KPP paramą, plotinę KPP paramą bei nacionalinės paramos lėšas) 2014–2021 m. laikotarpiu.

⁶ Smulkūs ūkiai – žemės ūkio valda, kurios VED siekia iki 25 000 Eur, vidutiniai – VED siekia nuo 25 000 Eur iki 100 000 Eur, dideli – daugiau nei 100 000 Eur. Toks grupavimas pasirinktas siekiant išlaikyti tęstinumą su anksčiau atliktais tyrimais (pavyzdžiui, ESTEP (2018) „Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 m. programos įgyvendinimo 2014–2018 metais vertinimo ataskaita“ arba Vitunskienė ir Jazepčikas (2016) „Investicinės ir tiesioginės paramos priemonių reikšmingumas ūkių investicijoms Lietuvoje“)

Tuo tarpu vienas vidutinis ūkis vidutiniškai gavo 215 977 Eur paramos, o smulkus ūkis – 140 679 Eur. Ir nors suprantama, kad dideli ūkiai gauna ženkliai daugiau paramos nei smulkūs bei vidutiniai ūkiai – didelių ūkių ūkinės veiklos apimtys ir imlumas kapitalui yra ženkliai didesnis, o tai reikalauja didesnių investicijų, kad būtų padengtas kapitalo nudėvėjimas vykdant ūkinę veiklą – vertintojų atlikta analizė parodė, kad didelių ūkių paramos investicijoms yra pasireiškęs savaimingumo efektas⁷, kurio pasireiškimą patvirtino anketinių apklausų, interviu medžiagos bei antrinių šaltinių analizė. **Vis dėlto, nepaisant savaimingumo efekto pasireiškimo, veiklos srities M04.1 investicijų analizė parodė, kad investicijos reikšmingai prisidėjo prie paramos gavėjų konkurencingumo būklės ir ekonominio rezultatyvumo gerinimo.**

Analizuojant veiklos srities M04.1 ekonominės veiklos rezultatyvumą skirtinguose paramos sektoriuose, didžiausias rezultatyvumas gamybos apimčių bei pardavimo rodiklių atvejais buvo stebimas daržininkystės ir sodininkystės sektoriuose – atitinkamai 1 115 proc. bei 192 proc. Pagal grynojo pelno rodiklį pirmavo taip pat sodininkystės sektorius (215 proc.), o pagal valdos ekonominio dydžio rodiklį – gyvulininkystės sektorius. Ir nors kontrafaktinio poveikio vertinimo rezultatai rodė kitokius rezultatus – didžiausias VED prieaugis buvo stebimas augalininkystės sektoriuje – tiek projektų rezultatyvumo, tiek kontrafaktinio poveikio vertinimo analizė indikuoja, kad veiklos srities M04.1 investicijos reikšmingai prisidėjo prie ekonominio rezultatyvumo gerinimo skirtinguose paramos sektoriuose.

Vertinant 2A tikslinės srities investicijas į infrastruktūrą, pastebima, kad veiklos M04.3.1 investicijos, kurios buvo nukreiptos į žemės konsolidaciją, pakankamai sėkmingai prisidėjo prie žemėnaudos racionalizavo konsoliduotose valdose. Racionalizuoti žemės plotai tapo kompaktiškesni, geriau naudojami, lengviau privažiuojami, o tai atitinkamai reiškia, kad ūkininkai mažiau sugaišta laiko ir patiria kuro sąnaudų apdirbant ir tręšiant laukus. **Visgi, projektų rezultatyvumo analizė parodė, kad daugelio siektinų rodiklių atveju planiniai žemės konsolidacijos tikslai nebuvo pasiekti dėl mažo konsoliduotų žemės sklypų kiekio (daugumos rezultato rodiklių rezultatyvumas neviršijo 50 proc.).** Dar 2008 m. patvirtintoje nacionalinėje žemės konsolidacijos strategijoje buvo užsibrėžtas tikslas iki 2013 m. padidinti vidutinį žemės ūkio valdos dydį iki 20 ha. 2022 m. pradžioje vidutinis žemės ūkio valdos dydis siekė 18,93 ha. Vadinasi, 2013 m. užsibrėžti tikslai dar nebuvo pasiekti 2022 m. **Atsižvelgiant į šiuos duomenis, galima teigti, kad žemės konsolidavimo indėlis žemėnaudos racionalizavimui visoje šalyje yra ribotas.**

Veiklos M04.3.2 investicijos, kurios buvo nukreiptos į vandentvarkos gerinimą, reikšmingai prisidėjo prie melioracijos sistemų būklės gerėjimo, o tai atitinkamai lėmė pagerėjusią konkurencingumo situaciją ūkiuose, kurie naudojami sutvarkytomis melioracijos sistemomis. Kaip rodo projektų rezultatyvumo analizė, faktinės įvairių rodiklių reikšmės ženkliai viršijo planines rodiklių reikšmes (rezultatyvumas viršijo 100 proc.). **Ir nors investicijos buvo sėkmingos ir padėjo spręsti melioracijos iššūkius tose vietovėse, kur buvo įgyvendinti projektai, visos šalies mastu investicijos nesukūrė proveržio.** Remiantis VĮ Valstybės žemės fondo 2020 m. skaičiavimais ir duomenimis, siekiant atnaujinti visą blogos būklės melioracijos infrastruktūrą iš viso reikėtų daugiau nei 1 mlrd. Eur investicijų. Kadangi 2014–2021 m. laikotarpiu vandentvarkos investicijos iš viso sudarė šiek tiek daugiau nei 83 mln. Eur, tai šios investicijos leido patenkinti tik 8 proc. viso lėšų poreikio. **Vadinasi, nors analizė rodo, kad veiklos M04.3.2 investicijos yra savalaikės, efektyvios ir leidžiančios sėkmingai atnaujinti laukų drenažo infrastruktūrą, šių investicijų aprėptis ir kiekis buvo per mažas, kad būtų sukurtas proveržis vandentvarkos būklės gerinime visos šalies mastu.**

---

⁷ Savaimingumo efektas pasireiškia tuomet, kai teikiamas finansavimas naudos gavėjams, kurie būtų padarę tą patį pasirinkimą net ir negaudami pagalbos. Tokiais atvejais rezultatai negali būti siejami su politika, o naudos gavėjui sumokėta pagalbos suma neturi jokio poveikio. Taigi išlaidų dalis, dėl kurios atsiranda savaimingumo efektas, iš esmės yra neveiksminga, kadangi ji nepadedą siekti tikslų

2B tikslinės srities analizė parodė, kad BSVS produkto rodiklių pasiekimo lygis yra aukštas, o tai indikuoja, kad iki 2025 m. bus pasiektos planinės rodiklių reikšmės. Iš viso parama skirta 2 097 jauniems ūkininkams, iš jų 1 077 buvo baigę įgyvendinti projektus. 2B tikslo rodiklio (T5 – „Žemės ūkio valdų, parengusių pagal KPP remiamą verslo plėtros planą / gavusių investicijų jauniems ūkininkams, procentinė dalis“) įgyvendinimas siekia 46 proc. – 2014–2021 m. tikslo rodiklio reikšmė yra 0,54 proc., kai 2025 m. siekiamybė yra 1,17 proc. Veiklos srities M06.1 projektų rezultatyvumo analizė parodė, kad visų paramą gavusių jaunųjų ūkininkų grynojo pelningumo, pajamų bei valdos ekonominio dydžio faktinė rodiklių raida viršija planines rodiklių reikšmes. Šių ekonominių veiklos rodiklių rezultatyvumas atitinkamai siekia 249 proc., 160 proc. bei 146 proc. **Atsižvelgiant į projektų rezultatyvumo analizės rezultatus, galima teigti, kad veiklos srities M06.1 investicijos reikšmingai prisidėjo prie ūkio valdų ekonominio rezultatyvumo gerinimo ir gyvybingumo gerinimo – tikėtina, kad be paramos jauniems ūkininkams naujai įsikūrusių ūkių gyvybingumas būtų ženkliai mažesnis.**

2C+ tikslinės srities analizė parodė, kad BSVS produkto rodiklių pasiekimo lygis yra pakankamai aukštas (2025 m. rodiklių tikslai yra pakankamai sėkmingai įgyvendinami). 2C+ tikslinės srities tikslo rodiklių („Sukurtos darbo vietos įgyvendinant remiamus projektus“) pasiekimas aukštas – buvo sukurta daugiau darbo vietų nei buvo numatyta KPP rodiklių plane (sukurta 215 darbo vietų, kai buvo užsibrėžta 2025 m. – 185 darbo vietos). Veiklos srities M08.6 projektų rezultatyvumo analizė parodė, kad grynojo pelno, išlaikytų darbo vietų, naujai sukurtų darbo vietų, pardavimo pajamų rezultatyvumo rodikliai atitinkamai siekia 142 proc., 97 proc., 198 proc. bei 133 proc. **Atsižvelgiant į šiuos rodiklių pasiekimo rezultatus, galima teigti, kad veiklos srities M08.6 investicijos reikšmingai prisidėjo prie paramos gavėjų konkurencingumo būklės ir ekonominio rezultatyvumo gerinimo. Teigiama poveikį paramos gavėjams taip pat turėjo infrastruktūrinės 2C+ tikslinės srities investicijos, kurios leido pagerinti miško kelių infrastruktūrą. Veiklos M04.3.3 investicijų rezultatyvumas visų rodiklių atveju siekia arba viršija 100 proc., o tai atitinkamai rodo, kad parama turėjo teigiamą poveikį paramą gavusių subjektų rezultatyvumo gerėjimui. Vis dėlto, kaip buvo aprašyta anksčiau, nors parama teigiamai paveikė paramą gavusių subjektų raidą, visos šalies mastu proveržis nebuvo sukurtas, kadangi investicijos leido atnaujinti mažiau nei 1 proc. miško kelių.**

Nors mikro lygmens analizė indikavo, kad 2-o KPP prioriteto tikslai yra sėkmingai įgyvendinami mikro lygmeniu – paramą gavusių ūkių ekonominis rezultatyvumas yra aukštas, o 2-o KPP prioriteto produkto bei tikslo rodiklių įgyvendinimas taip pat yra aukštas – socio-ekonominė rodiklių analizė parodė, kad 2013–2020 m. laikotarpiu kai kurių tikslinių grupių situacija vis dėlto suprastėjo. ŪADT duomenų analizė atskleidžia, kad tikslinių grupių – smulkių ūkių bei daugumos gyvulininkystės sub-sektorių – gyvybingumo situacija bei darbo našumo raida atitinkamai suprastėjo arba buvo prastesnė nei kitų ūkių dydžių grupių bei paramos sektorių. Pavyzdžiui, smulkių ūkių produkcijos lygis 2020 m. varijavo nuo 7 092 Eur (VED grupė 4 000–7 999 Eur) iki 20 153 Eur (VED grupė 15 000–24 999 Eur) ir nuo 2013 m. atitinkamai sumažėjo 28 proc. bei 5 proc. Tuo tarpu vidutinių bei didelių ūkių produkcijos lygis varijavo nuo 42 427 Eur (VED grupė 25 000–49 999 Eur) iki 705 273 Eur (VED grupė daugiau nei 250 000 Eur) ir nuo 2013 m. atitinkamai padidėjo 3 proc. bei 11 proc. Bendrosios produkcijos, tenkančios vienam darbo vienetui, augimas taip pat buvo prastesnis smulkių ūkių grupėje – bendroji produkcija, tenkanti vienam darbo vienetui varijavo nuo 6 167 Eur (VED grupė 4 000–7 999 Eur) iki 15 384 Eur (VED grupė 15 000–24 999 Eur) ir nuo 2013 m. pasikeitė atitinkamai – 8 proc. bei 24 proc. Tuo tarpu vidutiniuose ir dideliuose ūkiuose našumas varijavo nuo 29 463 Eur (VED grupė 25 000–49 999 Eur) iki 109 859 Eur (VED grupė daugiau nei 250 000 Eur) ir nuo 2013 m. padidėjo atitinkamai 34 proc. bei 48 proc. Žymiai pagerėjęs vidutinių bei didelių ūkių produkcijos ir darbo našumo lygis lėmė tai, kad šių ūkių grupių pelningumas be tiesioginių išmokų ir PVM atskaitos reikšmingai pagerėjo. Pelningumas prieš PVM atskaitą ir tiesiogines išmokas varijavo nuo 3 proc. (VED grupė 25 000–49 999) iki 21 proc. (VED grupė daugiau nei 250 000 Eur) ir nuo 2013 m. atitinkamai padidėjo 1 proc. punktu bei 11 proc. punktų. Tuo tarpu smulkių ūkių pelningumas prieš tiesiogines išmokas ir PVM atskaitą varijavo nuo –22 proc. (VED grupė 4

000–7 999 Eur) iki –24 proc. (VED grupė 15 000–24 999 Eur) ir atitinkamai nuo 2013 m. suprastėjo –23 proc. punktais bei –24 proc. punktais. Ir nors PVM atskaita bei tiesioginės išmokos koreguoja smulkių ūkių pelningumo situaciją – pelningumas tampa teigiamas – aukšta smulkių ūkių priklausomybė nuo tiesioginių išmokų ir PVM atskaitos indikuoja, kad smulkių ūkių gyvybingumo situacija suprastėjo 2013–2020 m. laikotarpiu, kai tuo pačiu laikotarpiu vidutinių bei didelių ūkių gyvybingumo situacija pagerėjo. **Paradoksali situacija, kai anksčiau pristatytas aukštas mikro lygmens rezultatyvumas nesitransformuoja į visuotinį gyvybingumo gerėjimą smulkių ūkių atveju ir viso žemės ūkio sektoriaus kontekste, paaiškintina maža investicijų aprėptimi. Skaičiuojant, kad vidutinis smulkių, vidutinių bei didelių ūkių, kurių VED didesnis nei 4000 Eur, skaičius 2015–2021 m. laikotarpiu buvo atitinkamai 36 748, 9 323 ir 3 486⁸, tai analizuojama 2A tikslinės srities parama pasiekė tik 17 proc. visų smulkių ūkių ir 19 proc. vidutinių ūkių bei 46 proc. didelių ūkių.**

Gyvybingumo prastėjimo situacija taip pat buvo stebima gyvulininkystės sub-sektorių atveju. Pelningumas be tiesioginių išmokų ir PVM atskaitos kiaulių ir paukščių, pienininkystės ir žolėdžių gyvulių sub-sektoriuose atitinkamai siekė +5 proc., –6 proc. bei –36 proc. 2020 m. ir, atitinkamai, nuo 2013 m. sumažėjo 8, 20 ir 20 proc. punktų. Tuo tarpu pelningumas javų, rapsų sub-sektoriuje padidėjo 22 proc. punktais ir siekė 20 proc. 2020 m., o augalininkystės, daržininkystės bei sodininkystės sektoriuose atitinkamai sumažėjo 9 proc. punktais bei 15 proc. punktais ir atitinkamai siekė 3 proc. bei 10 proc. **Paradoksali situacija, kai aukštas mikro lygmens rezultatyvumas bei aukšta investicijų aprėptis gyvulininkystės sektoriuje nesitransformuoja į konkurencingumo bei gyvybingumo gerėjimą žemės ūkio sektoriaus lygiu, paaiškintina paramos administravimo bei paramos teikimo sistemos nepakankamumu spręsti gyvulininkystės sektoriaus problemas ir iššūkius – nors gyvulininkystės sektorius gavo daugiausiai 2-o KPP prioriteto investicijų, šių investicijų nepakako pagerinti viso sektoriaus situaciją, lyginant su kitais paramos sektoriais.**

Prie prastėjančios smulkių ūkių bei gyvulininkystės sektoriaus situacijos bent iš dalies taip pat prisideda pakankamai žemas bendradarbiavimo lygis tarp ūkių bei nepakankama inovacijų plėtra. Tyrimo rezultatai parodė, kad nors veiklos sričių M16.1 bei M16.3 investicijos ir skatina bendradarbiavimą paramą gavusiuose ūkiuose, investicijų inicijuotų bendradarbiavimo pokyčių mastas yra ribotas viso žemės ūkio sektoriaus kontekste, o tai atitinkamai indikuoja, kad investicijos nesukūrė reikšmingo postūmio bendradarbiavimo plėtrai viso žemės ūkio sektoriaus kontekste (į bendradarbiavimą įsitraukė iki 600 ūkio subjektų, kurie sudaro mažiau nei 1 proc. visų žemės ūkio sektoriuje veikiančių ūkio subjektų ir (ar) valdų). Prie bendradarbiavimo skatinimo netiesiogiai galėjo prisidėti veiklos srities M04.1, M06.1, M06.3 bei M08.6 investicijos. Vertintojų atlikta šių veiklos sričių anketinė apklausa parodė, kad prioritetingai paramos balai, tikėtina, paskatino bent dalį paramos gavėjų įsitraukti į bendradarbiavimo veiklas. Visgi, identifikuoti tikslaus paramos gavėjų skaičiaus, įsitraukusių dėl prioritetingų balų suteikimo, nebuvo galimybės dėl tokių duomenų trūkumo. Ir nors minėtos 2-o KPP prioriteto paskatos skatina bendradarbiavimą, šios paskatos yra nepakankamos, kad būtų sukurtas proveržis bendradarbiavimo srityje šalies mastu. **Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginio plano projekte atkartojamos iš esmės tos pačios bendradarbiavimo problemos, kurios buvo identifikuotos rengiant KPP 2014–2020 – bendradarbiavimas tarp ūkių Lietuvoje yra labai fragmentuotas ir mažas – Lietuvos ūkiai yra vieni iš mažiausiai besikooperuojančių ūkių Europoje. Žemės ūkio rūmų duomenimis, Lietuvoje veikiantys kooperatyvai (200) jungia apie 12 proc. visų šalies ūkininkų, kai daugelyje Vakarų ES šalių kooperatyvai jungia daugiau nei pusę visų ūkių.**

Inovacijų plėtra žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuose taip pat yra nepakankama proveržio sukūrimui. Atlikta analizė parodė, kad nors veiklos srities M16.1 investicijos buvo sėkmingos skatinant

⁸ Remiantis ŽUIKVC duomenimis (įtrauktos tik valdos, kurių VED didesnis nei 4 000 Eur). Įtrauktos tik valdos, kurių VED didesnis nei 4 000 Eur dėl to, kad 2-o KPP prioriteto investicijas galėjo gauti tik tokios valdos (apatinė VED riba siekė 4 000 Eur).

inovacijų plėtrą (dažnu atveju projektų įgyvendinimo metu užmegzti ryšiai tarp ūkininkų, mokslo institucijų bei konsultantų išsilaiko ir po projektų pabaigos), Europos inovacijų partnerystės (EIP) projektų tikslinė grupė yra pakankamai siaura, kad būtų sukurtas proveržis visame žemės ūkio sektoriuje. EIP projektuose dažniausiai dalyvauja vidutiniai bei dideli ūkiai, kurių valdytojas yra ūkininkas, turintis aukštąjį žemės ūkio srities išsilavinimą. Tokio tipo ūkiai yra tiek imlesni inovacijoms dėl supratimo ir informuotumo apie jų teikiamas naudas, tiek turi geresnes finansines galimybes investicijoms įgyvendinti. Atsižvelgiant į tai, tikėtina, kad nors šios veiklos srities investicijos ir skatina inovacijų sklaidą, tokio bendradarbiavimo ir inovacijų sklaidos mastas yra ribotas viso žemės ūkio sektoriaus kontekste. **Ribotą indėlį į inovacijų plėtrą rodo ir pakankamai mažas pačių veiklos sričių investicijų mastas – mažiau nei 5 mln. Eur (įskaitant ir 2-o KPP kontekste įgyvendinamas priemonių M01 bei M02 investicijas) yra skirtų inovacijų sklaidai.** Prie inovacijų plėtros taip pat galėjo prisidėti veiklos sričių M04.1, M06.3, M08.6 bei M16.3 parama. Analizė parodė, kad investicijos daugiausiai paskatino technologinio tipo inovacijų raidą. Detaliau išanalizavus projektų išlaidų duomenis paaiškėjo, kad kai paramos gavėjas nurodydavo, kad investavo į technologinę inovaciją, dažniausiai buvo investuojama į naujesnę ir modernesnę žemės ūkio techniką. Atsižvelgiant į šią informaciją, galima teigti, kad daugumos paramos gavėjų atveju inovacijos yra suprantamos kaip naujos ir modernios technikos įsigijimas. Šios technikos įsigijimas yra inovacija ūkių (paramos gavėjų) lygiu, kadangi paramos gavėjai iki paramos gavimo neturėjo panašaus tipo ir efektyvumo technikos, o taip pat nauja technika leidžia ženkliai padidinti ekonominės veiklos našumą bei efektyvumą. Vis dėlto, tokio tipo technologiniai įsigijimai nėra inovacijos tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu, kadangi iš esmės nėra kuriama nauja technologija, o tik importuojama ir pritaikoma jau išbandyta ir veikianti užsienio šalyse. **Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad nors KPP investicijos ir prisideda prie žemės ūkio modernizacijos ir konkurencingumo didinimo paramos gavėjų ūkiuose, inovacijų sklaida, kuri sukurtų konkurencingumo proveržį regioniniu lygmeniu, yra ribota.**

Apibendrinant galima teigti, kad nepaisant įvairių investicijų administracinių priemonių, kurios skatintų aukštesnį paramos prieinamumą smulkiems ūkiams bei gyvulininkystės sektoriui (pavyzdžiui, aukštesnio paramos intensyvumo gyvulininkystės sektoriui bei prioritetinių balų suteikimo smulkiems ūkiams), investicijų į bendradarbiavimo skatinimą bei inovacijų plėtrą, suteiktos paramos aprėptis (ypač smulkiųjų ūkių atveju) bei šių tikslinių grupių paramos gavėjų rezultatyvumas nebuvo pakankami, kad 2013–2020 m. laikotarpiu pagerėtų šių tikslinių grupių situacija viso žemės ūkio sektoriaus lygiu. Ir nors šių tikslinių grupių situacija nepagerėjo, o apsirūpinimas kapitalu visuose ūkiuose taip pat prastėjo (apsirūpinimas kapitalu visuose Lietuvos ūkiuose, kurių VED didesnis nei 4 000 Eur⁹, sumažėjo 24 proc. 2013–2020 m. ir 2020 m. siekė 26 510 Eur), konkurencingumo bei gyvybingumo situacija visame žemės ūkio sektoriuje gerėjo, o tai indikuoja sėkmingą suminių analizuojamų investicijų įgyvendinimą ir tikslinių sričių poreikių atliepimą. Visų ūkių bendroji produkcija, tenkanti vienam darbo vienetui, 2013–2020 m. laikotarpiu paaugo 38 proc. ir 2020 m. siekė 25 373 Eur. Pelningumas prieš tiesiogines išmokas bei PVM atskaitą taip pat padidėjo 3 proc. punktais ir siekė 7 proc. Investicijos taip pat leido mažinti įvairių konkurencingumo rodiklių atotrūkį nuo ES vidurkio. **Atlikta analizė parodė, kad nors Lietuva ir žymiai atsilieka nuo ES pagal darbo našumą žemės ūkio sektoriuje (BSVS stebėsenos rodiklis C14 „Darbo našumas žemės ūkyje“), veiklos srities M04.1 investicijos padėjo mažinti šį atotrūkį. Nuo 2017 m., kai pradeda pasireikšti veiklos srities M04.1 investicijų poveikis, darbo našumas žemės ūkyje siekė 7 527 Eur. 2020 m. darbo našumas siekia 9 186 Eur, ir yra 4 proc. didesnis, lyginant su scenarijumi, kuriame nėra įgyvendinamos veiklos srities M04.1 investicijos (8 823 Eur). Jeigu nebūtų įgyvendintos M04.1 investicijos, Lietuvos žemės ūkio sektoriaus darbo našumo santykis su ES vidurkiu siektų 43 proc. ir atitinkamai būtų 2 proc. punktais mažesnis nei yra realus 2020 m (45 proc.). **Investicijos taip pat prisideda prie žemės ūkio****

⁹ Imami ūkiai, kurių VED didesnis daugiau nei 4 000 Eur, dėl to, kad tik tokie ir didesni ūkiai galėjo kreiptis 2-o KPP prioriteto paramai gauti.

gamybos veiksmų bei žemės ūkio verslo pajamų augimo (atitinkamai BSVS konteksto rodikliai C25 „Žemės ūkio gamybos veiksmų pajamos“ bei C26 „Žemės ūkio verslo pajamos“). Jeigu nebūtų įgyvendintos veiklos sričių M04.1, M06.3 bei M16.3 investicijos, atitinkamų rodiklių reikšmės būtų 4 proc. mažesnės 2020 m. (2020 m. žemės ūkio gamybos veiksmų reikšmė siekia 6 527 Eur, o žemės ūkio verslo pajamų – 5 435 Eur), o atotrūkis nuo ES vidurkio 2 proc. punktais didesnis (2020 m. Lietuvos žemės ūkio gamybos veiksmų santykis su ES vidurkiu siekia 39 proc., o žemės ūkio verslo pajamų – 38 proc.).

Svarbu pastebėti, kad analizuotų socio-ekonominių rodiklių raida iš esmės išliko nepakitusi net ir COVID-19 pandemijos metu. Tyrimas parodė, kad dauguma paramą gavusių ūkio subjektų, o kartu ir visas žemės ūkio sektorius, buvo pakankamai atsparūs COVID-19 pandemijos sukeltiems ekonominiams sunkumams. Tyrimas parodė, kad KPP bei nacionalinė parama COVID-19 pasekmėms žemės ūkyje švelninti buvo veiksminga (leido patenkinti apyvartinių ir investicinių lėšų poreikį bei sušvelninti išaugusių produkcijos kainų šuolius).

Investicijos taip pat sėkmingai prisidėjo prie valdų skaičiaus mažėjimo švelninimo bei užimtumo didėjimo kaimo vietovėse. 2021 m. registruotų žemės ūkio valdų skaičius siekė 150 583 valdas. 2015–2021 m. laikotarpiu registruotų valdų skaičius sumažėjo 18 proc. (nuo 184 473 2015 m. iki 150 583 2021 m.). Kadangi paramos jauniems ūkininkams dėka įsikūrė 2 097 naujos valdos, tai galima sakyti, kad valdų skaičiaus mažėjimas buvo bent šiek tiek švelninamas – jeigu nebūtų atliktos veiklos srities M06.1 investicijos, žemės ūkio valdų skaičius 2015–2021 m. laikotarpiu būtų vidutiniškai 0,28 proc. mažesnis, o 2021 m. valdų skaičius būtų 1,41 proc. mažesnis (valdų skaičius siektų 148 486 valdas 2021 m.). Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas prisidėjo ir prie kartų kaitos kaime – nuo 2015 m. iki 2021 m. palaiapsniui didėjo jaunųjų ūkininkų dalis tarp visų žemės ūkio valdų valdytojų (nuo 11 proc. 2015 m. iki 12 proc. 2021 m.). Teigiamą postūmį kartų kaitai suteikia taip pat aktyvus jaunųjų ūkininkų naudojimas 2A tikslinės srities parama ūkių plėtrai. 2015–2021 m. laikotarpiu jaunųjų ūkininkų, pasinaudojusių parama investicijoms į žemės ūkio valdas ir smulkių ūkių investicijoms verslui pradėti, dalis buvo didesnė nei planuota KPP – sudarė 63 proc. (arba 2908 jaunieji ūkininkai, kurie baigė įgyvendinti ar vis dar įgyvendina paramos projektus (iš kurių 2700 jaunieji ūkininkai jau yra baigę įgyvendinti paramos projektus)) ir 52 proc. (2662 jaunieji ūkininkai, kurie baigė įgyvendinti ar vis dar įgyvendina paramos projektus (iš kurių 1403 jaunieji ūkininkai jau yra baigę įgyvendinti paramos projektus)) šių veiklos sričių paramos gavėjų, o buvo planuota, kad jų dalis sieks mažiau nei pusę (40 proc.). Sudėjus jaunuosius ūkininkus, kurie gavo paramą pagal veiklos srities M04.1, M06.3 ir M06.1 investicijas bei atsižvelgiant į galimus persidengimus tarp minėtų veiklos sričių paramos gavėjų, apskaičiuota, kad iš viso buvo paremta 36 proc. visų jaunųjų ūkininkų veikusių 2021 m.¹⁰ Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas taip pat paskatino užimtumo didėjimą kaimo vietovėse. Naujai įsikūrę ūkininkai sukuria sau darbo vietas, o taip pat samdo kaimo vietovėse gyvenančius asmenis. Jeigu nebūtų įgyvendintos 2B tikslinės srities investicijos, užimtumo lygis kaimo vietovėse būtų 0,6 proc. punkto (arba būtų 3 146 mažiau darbo vietų kaimo vietovėse) mažesnis 2021 m. Tai atitinkamai lemtų didesnę atotrūkį tarp užimtumo kaimo vietovėse ir visoje šalyje.

Miškininkystės sektoriaus investicijos taip pat prisidėjo prie darbo našumo miškininkystės sektoriuje atotrūkio mažinimo nuo ES vidurkio. 2020 m. darbo našumas miškininkystės sektoriuje siekė 19 481 Eur ir sudarė 45 proc. ES vidurkio. Ir nors tyrime nebuvo detaliau analizuotas investicijų indėlis į atotrūkio nuo ES mažėjimą, tikėtina, kad investicijos bent dalinai prisidėjo prie 12 proc. punktų atotrūkio nuo ES mažėjimo (2014 m. Lietuvos miškininkystės darbo našumas tesudarė 33 proc. ES vidurkio.).

Investicijos taip pat prisidėjo prie tvarumo didinimo žemės ūkio ir miškininkystės sektoriuose. Vertintojų atlikta analizė parodė, kad prioritetinių balų suteikimas, tikėtina, kad paskatino bent 51 proc.

¹⁰ KPP 2-o prioriteto investicijos parėmė 6770 jaunuosius ūkininkus iš 18601 registruotų jaunųjų ūkininkų 2021 m.

veiklos srities M04.1 paramos gavėjų pasinaudoti KPP priemonės M10 „Agrarinė aplinkosauga ir klimatas“ parama, kuri orientuota į gamtos tausojimo rėmimą žemės ūkio sektoriuje. Atliktos veiklos sričių M04.1, M06.3, M16.3 bei M08.6 paramos gavėjų anketinės apklausos taip pat indikavo, kad investicijos ir jų dėka įsigyta nauja įranga, kuri yra mažiau tarši gamtai, prisidėjo prie aplinkosauginių aspektų gerėjimo paramą gavusiuose ūkiuose. Atlikti anketinių apklausų rezultatai parodė, kad didžiausias investicijų poveikis buvo stebimas kuro panaudojimo efektyvumo srityje – beveik keturi penktadaliai (79 proc.) paramos gavėjų nurodė, kad parama leido padidinti kuro panaudojimo efektyvumą. Taip pat reikšminga dalis respondentų (po 75 proc.) nurodė, kad parama leido pagerinti gyvūnų gerovę bei padidinti energetinių išteklių panaudojimo efektyvumą. Mažiausias investicijų poveikis matomas tarp gyvulininkystės sektoriaus paramos gavėjų – tik 41 proc. respondentų nurodė, kad parama leido sumažinti antibiotikų naudojimą. Paramos gavėjų anketinių apklausų rezultatai sutampa su aplinkosauginių bei ūkininkavimo tvarumo aspektų raida 2013–2020 m. laikotarpiu. Socio–ekonominė rodiklių analizė parodė, kad išskiriamo ŠESD, amoniako kiekiai, pesticidų vartojimo intensyvumas bei antibiotikų vartojimas 2013–2020 m. laikotarpiu atitinkamai sumažėjo 5 proc., 1 proc., 3 proc. bei 37 proc. ir 2020 m. siekė 1,43 („ŠESD kiekis, tenkantis 1 ha ŽŪN (t/ha) (LT)“), 0,01 („Amoniako kiekis, tenkantis 1 ha ŽŪN (t/ha) (LT)“), 0,85 („Pesticidų naudojimo intensyvumas (kg/ha) (LT)“) bei 116 („Antibiotikų vartojimas, tenkantis vienam gyvuliui (mg/PCU) (LT)“). Tuo pačiu laikotarpiu 2,26 proc. punktais padidėjo ekologinių žemės ūkio naudmenų dalis nuo visų žemės ūkio naudmenų (2020 m. dalis siekė 8 proc.).

Vertinant Lietuvos žemės ūkio konkurencingumo pažangą ES lygiu 2014–2021 m. laikotarpiu, konkurencingumo tvarumo dimensijos rodiklių raida indikuoja, kad Lietuvos pozicija pagerėjo ES kontekste: Lietuva pakilo iš 6 pozicijos 2014 m. į 5-ą poziciją 2020 m. tarp 26 ES valstybių¹¹. Lietuvos pozicijos pagerėjimas indikuoja tai, kad Lietuvos tvarumo būklė, vertinant pagal įvairius tvarumo rodiklius (naudojamų pesticidų kiekį, išmetamą ŠESD ir amoniako kiekį ir t.t.), gerėjau sparčiau lyginant su dauguma ES valstybių. Lietuvos pozicija taip pat pagerėjo pagal **ūkininkavimo konkurencingumo išteklių dimensijos** rezultatyvumo raidą: Lietuva pakilo iš 19 pozicijos 2014 m. į 16 poziciją 2020 m. Lietuvos pozicijos pagerėjimas indikuoja tai, kad Lietuvos žemės ūkio konkurencingumo išteklių būklė, vertinant pagal žmogiškųjų išteklių būklę žemės ūkio sektoriuje bei materialinę ūkių būklę, gerėjo pakankamai sparčiai ir leido priartėti prie ES vidurkio.

Kita vertus, Lietuvos pozicija pagal **ūkininkavimo veiklos konkurencingumo rezultatyvumo** dimensijos vertę suprastėjo: Lietuva nusileido iš 21 pozicijos 2020 m. į 24 poziciją 2020. Lietuvos pozicijos suprastėjimas indikuoja tai, kad Lietuvos žemės ūkio rezultatyvumo, vertinant pagal produkcijos lygį, tenkantį vienam žemės ūkio darbuotojui, vienam ūkiui, vienam hektarui, augimas nebuvo toks spartus kaip reikšmingoje dalyje ES valstybių narių. Suprastėjusi Lietuvos būklė pagal konkurencingumo rezultatyvumo dimensijos vertę lėmė tai, kad Lietuvos pozicija pagal viso **konkurencingumo indekso** reikšmes suprastėjo ES lygiu: Lietuvos pozicija nukrito iš 18 pozicijos 2014 m. į 20 poziciją 2020 m. Taigi, nors Lietuvos žemės ūkio tvarumo ir išteklių būklės gerėjo ir prie šio gerėjimo prisidėjo 2-o KPP prioriteto investicijos, proveržis nebuvo pakankamas, kad Lietuvos konkurencingumo rezultatyvumas (t.y. našumas, produkcijos lygis) augtų sparčiau nei daugumoje ES valstybių narių. Vis dėlto svarbu atkreipti dėmesį, kad pagerėjusi tvarumo bei žemės ūkio konkurencingumo išteklių būklė kuria prielaidas spartesniam konkurencingumo rezultatyvumo (pavyzdžiui, darbo našumo) augimui ateityje.

Išvados ir rekomendacijos. Nors tyrimo rezultatai indikuoja, kad 2-o KPP parama sėkmingai prisideda prie paramos gavėjų konkurencingumo situacijos gerinimo, Lietuvos žemės ūkio sektoriuje yra sričių, kuriose yra ženkliai atsiliekiama nuo ES šalių lyderių ir kurių situacijos gerinimas paskatintų konkurencingumo konvergenciją. Pavyzdžiui, Lietuvoje iki šiol nėra išnaudojamas bendradarbiavimo

¹¹ Malta buvo išimta iš analizės dėl per didelių struktūrinių rodiklių skirtumų lyginant su kitomis ES valstybėmis.

srities potencialas. Atlikta analizė parodė, kad nors 2-o KPP prioriteto investicijos ir paskatino bendradarbiavimą paramą gavusiuose ūkiuose, paramos aprėptis buvo ribota, kad būtų sukurtas proveržis viso žemės ūkio sektoriaus lygiu. Žymiai didesnis ūkių, o ypač smulkių ūkių, bendradarbiavimas leistų sumažinti ekonominės veiklos kaštus, prisidėtų prie tvarumo raidos bei padidintų ūkininkų pridėtinės vertės dalį žemės ūkio produkcijos tiekimo grandinėje. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama ateityje ir toliau remti įvairias bendradarbiavimo iniciatyvas: smulkių ūkininkų tarpe, tarp mokslininkų konsultantų bei ūkininkų. Bendradarbiavimo skatinimas taip pat sudarytų galimybes ūkininkams išplėtoti veiklas, kurias pavieniui įgyvendinti trūksta finansinių lėšų, patirties, žinių ir įgūdžių. Socialinių partnerių, kurie naudojami 2-o KPP prioriteto priemonių parama, nuomone, teigiamą postūmį bendradarbiavimo skatinimui suteiktų didesnis prioritетinių balų suteikimas paramos gavėjams, kurie prieš paramos gavimą yra ištraukę į įvairius bendradarbiavimo formatus. Taip pat bendradarbiavimą paskatintų sėkmingos komunikacijos strategijos parengimas ir įgyvendinimas. Tokia strategija, kurios pagrindą sudarytų sėkmingų bendradarbiavimo pavyzdžių komunikavimas, leistų per įvairius formalius bei neformalius komunikacijos formatus paskatinti kooperaciją – sėkmingi bendradarbiavimo atvejai taptų geruoju pavyzdžiu skeptiškiems ūkiams parodant bendradarbiavimo privalumus.

Inovacijų srityje taip pat reikėtų pasitempti. Atlikta analizė parodė, kad dauguma respondentų investuoja paramos lėšas į naują ir modernią techniką. Ir nors šios technikos įsigijimas yra inovacija ūkių (paramos gavėjų) lygiu, tokios investicijos nėra inovacijos tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama ir toliau remti bei didinti bendradarbiavimo mastą tarp mokslo institucijų, ūkininkų ir konsultantų. Tokio tipo bendradarbiavimo skatinimas prisidėtų prie praktinių problemų sprendimo žemės ūkio sektoriuje, o sėkmingi bendradarbiavimo pavyzdžiai galėtų pasitarnauti kaip pavyzdys kitiems ūkiams apie bendradarbiavimo kuriamą pridėtinę vertę inovacijų plėtrai. Prie inovacijų plėtros taip pat galėtų prisidėti anksčiau sukurtos TITRIS sistemos vystymas. Tokia sistema padėtų spręsti inovacijų dubliavimosi problemas, padidintų informacijos apie prieinamas inovacijas žinomumą tarp ūkininkų bei potencialiai paskatintų didesnę mokslo ir ūkių bendradarbiavimą. Prie inovacijų plėtros taip pat galėtų prisidėti didesnis konsultavimo paslaugų prieinamumas bei konsultacijų kokybės užtikrinimas. Tyrime atlikta analizė parodė, kad konsultavimo paslaugas gavusių asmenų skaičiaus planinės reikšmės buvo gerokai viršytos visų KPP tikslinių sričių atvejais – viršytos planinės reikšmės indikuoja didelę paklausą konsultavimo paslaugoms. Kita vertus, kaip yra nurodoma Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. plano projekte, Lietuvoje vis dar maža ūkininkų dalis naudojami konsultavimo paslaugomis. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama ateityje didinti konsultavimo paslaugų prieinamumą, formų įvairovę, geriau užtikrinti jų atitikimą ūkininkų poreikiams. Prie inovacijų plėtros taip pat galėtų prisidėti pažangesnių technologijų diegimas ir ūkininkavimo veiklos skaitmenizavimas. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama ateityje apsvairstyti galimybę toliau teikti prioritетinius balus ūkiams, kurie įsipareigoja investuoti į skaitmenizacijos procesus.

Ūkių modernizacijos procesas ir apsirūpinimas kapitalu taip pat nepakankamas. Kadangi apsirūpinimas kapitalu Lietuvos žemės ūkio sektoriuje prastėjo 2013–2020 m., kyla rizika, kad ateityje darbo našumas mažės dėl nepakankamo apsirūpinimo investicijomis ir modernizacijos lygio. Tai atitinkamai kels riziką pajamų augimui žemės ūkio sektoriuje. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama toliau užtikrinti investicinių priemonių prieinamumą įvairiems žemės ūkio sektoriaus subjektams. Tai ypač pasakytina apie jaunuosius ūkininkus, kurie gali susidurti su kapitalo trūkumu verslo pradžiai vystyti.

Kai kurie paramos administravimo aspektai taip pat galėtų būti tobulinami. Atlikta analizė parodė, kad paramos dideliems ūkiams atveju yra pasireiškęs savaimingumo efektas. Analizė taip pat parodė, kad pagrindinių prioritетinių grupių: smulkių ūkių bei gyvulininkystės sektoriaus sub-sektorių raida buvo prastesnė nei kitų ūkių dydžio grupių bei paramos sektorių, nors investicijoms į šias prioritетines grupes buvo taikomi įvairūs paskatos mechanizmai. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama apsvairstyti galimybę taikyti skirtingas paramos teikimo formas skirtingų dydžių ūkiams. Rekomenduojama vis daugiau paramos dideliems ūkiams teikti lengvatinės paskolos forma, o taip pat apsvairstyti galimybę mažinti finansavimo

intensyvumą. Didelių ūkių projektų rezultatyvumas, atsiperkamumas bei pačių ūkių gyvybingumas yra aukštas, o tai atitinkamai indikuoja, kad finansų inžinerijos priemonės pritaikymas šiai ūkių grupei, tikėtina, būtų sėkmingas. Vis didesnės paramos skyrimas lengvatinės paskolos forma leistų užtikrinti lėšų sugrįžtamumą ir pakartotinį panaudojimą, prieinamumą kitoms tikslinėms grupėms bei aukštesnį projektų rezultatyvumą. Suprantama, kad vis didesnis finansų inžinerijos ir lengvatinių paskolų taikymas galimai mažins pačios KPP paramos paklausą. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama toliau plėtoti galimybes ir derinti lengvatines paskolas su subsidijomis. Taip pat rekomenduojama ateityje peržiūrėti paramos administravimo instrumentus smulkiems ūkiams, siekiant padidinti investicijų prieinamumą smulkiems ūkiams. Taip pat rekomenduojama peržvelgti paramos administravimo instrumentų taikymą gyvulininkystės sektoriui, siekiant atliepti poreikį didinti gyvulininkystės sektoriaus reikšmę Lietuvoje.

Nors tvarumo būklė Lietuvos žemės ūkio sektoriuje yra pakankamai aukšta, ateityje kyla rizika, kad didėjant žemės ūkio našumui ir žemės produkcijos apimtims bus susidurta su gamtinių išteklių poreikio vykimu. Atsižvelgiant į tai, yra būtina užtikrinti tvarų ūkininkavimą, kuris būtų kuo neutraleresnis gamtai. Prie šio tikslo įgyvendinimo galėtų prisidėti spartesnė inovacijų plėtra žemės ūkiuose bei paramos užtikrinimas technologiniams įrenginiams, kurie užtikrina tvarų ūkininkavimą, o taip pat paramos miškininkystės sektoriui, kuris yra svarbus bioekonomikos raidą šalyje užtikrinantis sektorius, prieinamumą.

Nors investicijos į žemės ūkio vandentvarką buvo tinkamos ir sėkmingos, investicijų aprėptis yra nepakankama spręsti melioracijos problemos visos šalies mastu. Atsižvelgiant į tai, svarbu ateityje ieškoti sprendimo būdų, kurie leistų atliepti didesnę investicijų poreikį vandentvarkos srityje.